

Schlett István

POPULISTÁK VAGY REFORMATÁK?

A választásokhoz közeledve egyre inkább egy furcsa kettősség uralja a politikai közbeszédet. Egyfelől jelen van az egymásra licitáló ígéretés: lesz béremelés, nyugdíjemelés, lakástámogatás, családtámogatás, kap pénzt a kis- és a nagyvállalkozó, a mezőgazdaság és az oktatás, a tudomány és a kultúra, alacsony marad a gáz- és a gyógyszerár stb., stb. Jól jár majd a szegény és a gazdag, nem beszélve a középosztályról, amely mindenkinél jobban jár. Ugyanakkor a versengő felek reformokról is beszélnek. Állításuk szerint jönni fog az államháztartás, az egészségügy, a közigazgatás, az oktatás és ki tudja még, milyen rendszerek gyökeres átalakítása; az állam karcsúbb lesz, az adók csökkennek, értelemszerűen zsugorodni fog az állami támogatás, lesz összevonás, leépítés, megszorítás stb., mert ugyebár túl drága az állam, sok a politikus és a politika, az állami újraosztás nem hatékony, nem szolgálja a versenyképesség növelését, fenntarthatatlan, ráadásul igazságtalan és így tovább. Igazán furcsává az teszi a retorikát, hogy ugyanazok ígérik mindkettőt; a politikai megoszlás két meghatározó pólusát jelentő két nagy versengő párt. Ugyanazt ígérik mindketten: egyfelől mindenki sorsának jobbra fordítását az állam masszív részvételével, másfelől viszont bátorságot ahhoz, hogy súlyos érdeksérelmek árán is végrehajtsák a megszokott, de elavult, kényelmes, de nem versenyképes, az adófizetők pénzéből drágán fenntartott, de nem tökéletes strukturáink megváltoztatását. Az ígéret váddá formálva is megjelenik: az ellenfél egyfelől gyáva, mert nem volt/lesz bátorsága a radikális reformok végrehajtására, másfelől viszont népellenes, hiszen nem törődött/fog törődni a népjólétével, nem adott/fog adni annyit, amennyit kellene/lehetne.

Hogyan értelmezzük, hogyan magyarázzuk ezt az ellentmondást? Hiszen nyilvánvaló, hogy ellentmond egymásnak az osztogatás és a megszorítás, a biztonság és a változás. Ostobák beszélnek, akik nem érzékelik az ígéretes és kívánalmak közötti ellentmondásokat, vagy „okostojások”, akik a választópolgárokat nézik ostobának? Vagy valami másról volna szó? Nem tévedésről és nem megtévesztéséről, hanem egy cselekvés- és gondolkodásmódról, amelyben – egy sajátos logika révén – az ellentétek nem zárják ki egymást, hanem valamiféle egységbe szerveződnek?

Ha valamelyest is érvényes választ szeretnénk találni, azt hiszem, mindenekelőtt magát a beszédhelyzetet, a szituációt kell szemügyre venni. Mert miről is van szó? Hát persze, a választásokról. Egy aktusról, amely arról dönt, hogy melyik párt, melyik „tábor”, melyik személy kap felhatalmazást a kormányzásra.

Megvan tehát a magyarázat? A négyévente ismétlődő vetélkedés hozza létre ezt a képtelen helyzetet? A „hatalmi vetélkedés” az oka a populista és reformata ígéretésnek és mindannak, ami a kampánnyal együtt jár? Ebből következik a gazdasági ésszerűségnek ellentmondó ciklikusság, a gazdaságpolitika ide-oda rángása, az államháztartási hiány növekedése, a befektetői bizalom megrendülése, az euró bevezetésének eltolódása, a politikusok szavahihetősége és a politikai intézmények iránti bizalom csökkenése, a kiszámíthatatlanság, az ország kettészakadása, a rosszkedv növekedése, az ilyen és olyan reformok kifulladás, illetve elmaradása – egyszóval az ország várt felemelkedésének késlekedése?

Ha így van, tényleg egy alapvető reformra, *politikai* reformra volna mindenekelőtt szükség. Vagy olyanra, amely a választásokat, a pártok vetélkedését iktatná ki, vagy olyanra, amely meghagyná ugyan a választásokat és a pártokat, ám megváltoztatná a természetüket.

Az elsőként említett megoldást az ország már kipróbálta, s aligha hinném, hogy sokan vágyának utána. Emlékezhetünk rá: pártvetélkedés nem volt, de felemelkedés sem. Volt ugyanakkor bátorság fölösen. Egymást érték a reformok, a csőd mégis elkerülhetetlennek bizonyult. Nézzük a másik lehetőséget.

Mivé, hogyan kellene megreformálni a választási procedúrát, a pártokat? És mit kellene még megváltoztatni ahhoz, hogy a kívánt eredmény bekövetkezessen?

Nézzük meg előbb, miről is szólnak ma a választások, miért viselkednek ma úgy pártjaink, ahogyan viselkednek, miért beszélnek és cselekednek oly zavarosan, elmentmondásosan, ahogyan ma teszik.

Lássuk be, a pártok, a politikusok számára döntő kérdéstről van szó; ha tetszik, élethalálkérdésről, hiszen a kormányzati befolyás – a „hatalom” – megszerzése legfőbb létük. Azért jöttek létre, azért léteznek, hogy a *pars pro toto* elvének megfelelően, a kormányhatalom eszközével saját elképzeléseiket érvényesítsék a politikai közösség egészében. A modern képviseleti demokráciában a kormányzati hatalom megszerzéséhez a választók többségének szavazata szükséges. A jogegyenlőség elvének megfelelően a szavazatok egyenértékűek. A léhelyzetek, a vágyak, képességek, érdekek, lehetőségek viszont akár extrém módon is különbözőek. A pártok ki vannak szolgáltatva egy heterogén elemekből álló választói testületnek; ha kormányozni akarnak, nincs egyetlen szavazat sem, amelyről eleve lemondhatnak. Hisz a kormányzati hatalom a többség támogatásának megszerzésétől függ: aki kormányozni akar, annak többséget kell szereznie. Ha nem sikerül, osztályrésze rosszabb esetben a politikai értelemben vett megsemmisülés lesz, jobb esetben az ellenzéki szerep.

A pártoknak jó okuk van tehát a voksok gyűjtésére: céljukhoz csak ennek révén juthatnak el. Ezért kampányolnak – felhasználva a rendelkezésükre álló eszközöket.

A kampány céljára fordítható eszközök persze nem korlátlanok. Bizonyos eljárásokat a törvény tilt, másokat az anyagi lehetőségek korlátoznak, némelyeket morális vagy éppen célszerűségi, hatékonysági megfontolások zárnak ki. De egyébként a versengés szabad, sőt az alkotmány által garantált fontos alapjogok közé tartozik.

Nos, hol lehetne e folyamatba eldöntő erővel beavatkozni? Hogyan lehetne a választások, a versengő pártok természetét alapvetően megváltoztatni? Hogyan lehetne a választópolgárok kegyeinek kereséseként értelmezett populizmust a reformata ésszerűséggel felváltani? Rendeljük alá a pártokat a Magyar Tudományos Akadémiának, vagy alkossunk meg valamiféle pártok fölött álló, a pártok viselkedését szabályozó új testületet? Vagy hogyan lehetne az érdeksérelmet, a bizonytalanságot felkínáló alternatíva mellé többséget állítani mindaddig, amíg a szavazófülke magányában döntést hozó egyén természete meg nem változik? Hogyan lehetne az „inkább én élvezem az előnyöket, más viselje a terheket” önző racionalitását az egyenlőség, igazságosság, méltányosság értékeivel korlátozni, a „jobb ma egy veréb, mint holnap egy tüzök” igazságát a „ne együk meg a holnap aranytojást tojó tyúkot” igazságával felváltani? Különösen akkor, ha ez utóbbi igazságban rejlő ígéret beteljesedése a többség számára legalább annyira beteljesületlen maradt mindeddig, miként a kampány során az utóbbi évtizedben tett ígéretké. Kössük a morális habitus vizsgálatához vagy a közgazdasági ismeretek minimumához a választásokon való részvételt?

Úgy látszik, a választások, a pártok, a liberális alkotmányosság értelmében vett de-

mokratikus politika természetének megváltoztatása nem lehetséges. Szemben egy olyan párttal, amely valamilyen speciális – etnikai, vallási vagy éppen valamely érdek- vagy érületi csoport racionalitáshoz kötődő – kisebbség mozgósításával kíván politikai tényezővé és ez által esetleg egy kormánykoalíció tagjaként kormányzati szereplővé válni, egy demokratikus néppárt, amely saját jogán – tehát a választópolgárok többségének támogatása révén – törekszik kormányra kerülni, aligha érheti el célját a „populizmus” mellőzésével. Amennyiben valódi pártversengésről és nem ál-pártok színjátékáról van szó, aligha lehet lemondani az olyan, amilyen egyénekből álló nép kezének kereséséről. Ezen nem segíthet a törvény, nem segíthet a pártok előzetes egyezsége, és – önmagában – nem segíthet a köztársasági elnök mértéktartást kérő felszólítása sem.

Akkor tehát nincs segítség, a pártversengés, a képviseleti demokrácia szükségszerűen pangáshoz, válsághoz, végső soron a pusztuláshoz vagy valamiféle diktatúrához vezet? A történelmi tapasztalat nem ezt igazolja. Eddig – legalábbis Európában – az összes többi kipróbált rendszer rosszabbnak bizonyult. Honnan jön akkor a segítség, mi korrigálja, mi teszi mégis valamelyest ésszerűvé az ésszerűtlennek látszó folyamatokat?

Úgy tűnik, a demokratikus politika *teljes* folyamata az, amely a populizmusnak, de ugyanakkor az embereken való kísérletezésre nagy hajlamot mutató, ám mindig korlátozott racionalitásra vagy éppen külön érdekekre épülő reformata dühnek is korlátokat szab. A politikai folyamat egésze, amely tehát nemcsak a kampányt, a pártvetélkedést, hanem a kormányzást és a kormány fölötti ellenőrzést, az ellenzéki pártok tevékenységét is magában foglalja.

A választások tétje a kormányzáshoz szükséges felhatalmazás elnyerése. A kampány itt jut szerephez. A kormányzás ugyanakkor más tevékenységforma, mint a választások megnyerését célzó küzdelem. Mint tudjuk, más dolog ígérni – kézzel fogható javakat és a jobb jövőt eredményező merész reformokat egyaránt –, s más az ígéreteket valóra váltani. Az ígéretésnek csak a hihetőség szab határt, a hit pedig – különösen, ha erős vágyakra alapozódik – sokszor erősebb a tényeknél. Ezért van, hogy az ígéreteket racionális kritikával nehéz hitelteleníteni. Láthatjuk, kampány idején a pártok nem is igen kísérleteznek ezzel a módszerrel. Ráígernek: a határ nemegyszer a csillagos ég.

A cselekvés, a kormányzás viszont a tények alkotta korlátokba ütközik. Ha nem is rögtön, de egy-két száz nap múltán bizonyosan. Hinni lehet a jó szándék, a pusztá akarát, a bátorság mindent megváltoztató erejében, megvalósítani azonban a leghetőségest is csak kemény munkával, lépésről lépésre, olykor kerülő utakon járva, makacs próbálkozások, erőfeszítések révén lehet. Hiheti-e egy kormányzásra készülő párt vezére és vezérkara, hogy akarátának nem lesz korlátja? Vagy hiheti-e, hogy ígéreteit más nem veszi komolyan? Hiheti-e, hogy ígéreteit senki nem kéri számon rajta? Kezdve a „népen”, folytatva az ellenzékbe szorult riválisán, eljutva a tényekig: a bizalmatlanságig, a támogatás megvonásáig, az egyensúlyok megbomlásáig, az intézmények meggyengüléséig, az elégedetlenségig és így tovább.

No igen: más a kampány és más a kormányzás, szokták mondani. Valóban más, de mégsem annyira, hogy a választások lezárultával egy egészen új világ kezdődne és tartana a következő választásokig. Tévednek azok a politikusok, akik a kampányt a politika folyamatán belül egy egészen különálló tevékenységként fogják fel, amelynek semmi köze a kormányzáshoz. Dehogy nincs. A megnyert választások nemcsak felhatalmazást adnak a kormányzásra, hanem annak korlátait is kijelölik. Egészen mást

nem tehet a kormány, mint amire felhatalmazást kapott, még akkor sem, ha bizonyos mozgásteret természetesen létezik. Az ígéretés, a rálicitálás – ezt megtapasztaltuk – tényleg veszélyes, mert rossz következményei lehetnek, akkor is, ha teljesítését megpróbálják, akkor is, ha megfélemlenek róla.

De valóban nagy baj, ha a kampányban népszerű ígéret hangzanak el? Valóban olyan rossz az, ha a kormány kötelezettségvállalása nyomán rákényszerül arra, hogy a népnek tetsző módon kormányozzon? Az volna a jó kormány, amely a népakarat ellenében kormányozna? Ugyan milyen okból? Milyen cél érdekében? Tényleg olyan nagy baj, hogy a kormányzati hatalom elnyerése a választópolgárok megnyerésétől függ, és a megalakuló kormány nem kap szabad kezet megbízóitól? Tényleg olyan nagy baj, hogy nem csupán a választások megnyeréséhez, hanem a kormányzáshoz is szükséges a társadalom támogatása, a kormány iránti bizalom? Tényleg rontja a jó kormányzás esélyét, ha a döntéshozók függenek azoktól, akiket kormányoznak? Igazolódott volna a tapasztalatok alapján, hogy a felvilágosult abszolutista kormányok volnának a legjobbak, amelyek mindent a népért tesznek, de semmit a nép által – azaz függetlenül a nép kegyétől?

Mi volna az a képesség, amely a reformatát a populista fölé emelné? De kérdezhetjük másként is: honnan származik és milyen természetű az a tudás, amely a politikust a népakarattól függetlenné teheti, az a bátorság, amely a nép életviszonyainak radikális átalakításával akar kormányozni, akár a nép ellenében is? Nem ígéretésről – egy jobb, gazdagabb, hatékonyabb, versenyképesebb jövő ígéretéről – van szó ez esetben is, amely a következmények – tehát a jövő – felől éppúgy igazolhatatlan, éppoly bizonytalan, akár a populista ígéretek? Nem lehetséges, hogy – legalábbis a kampányidőszakban – a reformata nem is különbözik annyira a populistától? Hisz ő is ígér, s meglehet, ő is felelőtlenül. Ha valamilyen csoda folytán a reformretorika lenne sikeres a választásokon, a kormányra került reformata nem kerülhetne ugyanolyan nehéz helyzetbe ígérete beváltásakor, miként a populista? Ígéretei nem teljesítésével ő is okozhat csalódást, teljesítésével viszont teremthet kezelhetlen helyzetet. Rákényszerülne ő is magyarázkodásra, füllentésre vagy válságkezelésre, korrekcióra, hiszen terve balul üthet ki, lehetnek nem kívánt következmények, a gyógymód nagyobb bajt okozhat, mint a gyógyítani kívánt betegség. Vagy tényleg igazolható volna az a feltevés, hogy a reform – bármilyen reform – eleve jó, és javít a helyzeten? Melyik teória támasztja alá, milyen tapasztalatok bizonyítják, hogy a régi azért rossz, mert régi, az új pedig azért jó, mert új? Miért feltételezhetjük, hogy a reformaták nem tévedhetnek, nem kereshetik a megoldást rossz úton, nem súlyosbíthatják – minden jó szándékuk ellenére – a helyzetet?

De tételezzük fel, hogy a javítások, változtatások tényleg szükségesek, a reformtervek átgondoltak, kipróbáltak, a következmények – beleértve a mellékhatásokat – gondos számbavétele megtörtént, és minden a megvalósítás mellett szól. A demokratikus rendszerekben még ez esetben is hiányozna egy további, nélkülözhetetlen feltétel: a támogatás. Vagy azok részéről, akik érintettek, vagy azok részéről, akik a változásban érdekeltek, s ezért az érintettek esetleges ellenállásával szemben a reformkormányt segítenék. A demokratikus rendszerekben a kormánynak rendelkezésre állnak ugyan bizonyos hatalmi eszközök, ám egy masszív ellenállás leküzdésére korántsem elégségesek, főleg nem, ha az ellenállás a *vis inertiára*, a nem-tevés hatalmára is számíthat. Nap mint nap látjuk a példákat itthon és a nagyvilágban, hogy viszonylag kis csoportok is képesek akadályt gördíteni a reformok elé, ha a kormány cselekvőképességét csupán a rendelkezésére álló, a liberális alkotmányosság alapján

erőteljesen korlátozott hatalmi eszközök biztosítják. Ami persze a reformata látószögéből bajnak, rendszerhibának látszhat, ám mérhetetlen előnynek annak nézőpontjából, aki a szabadság, egyenlőség, emberi méltóság biztosításának alapfeltételét a demokráciától várja. Azon elv érvényesülésétől, amely kimondja: ami mindenkit érint, mindenkire tartozik, a kormányzás mindannyiunkat érint, tehát semmilyen kormányzást nélkülünk. A demokratikus rendszerek egyik előnyének tudjuk, hogy immunis a doktrínákra, a tiszta modellekre; az élet szabályait és nem az elméletek logikáját követi. E képességét éppen az tartja fenn, hogy a kormányzatnak figyelembe kell vennie a sokféle és sokféle ágazó érdekeket, vágyakat, irányultságokat; engednie kell a „spontaneitásnak” a mindenféle általános érvényességre igényt tartó, de jól tudjuk, valójában szükségképpen korlátozott racionalitások rovására.

Nemcsak a populista, a reformata politikus is korlátokba ütközik tehát. Belátom, egy politikusnak igen nehéz lehet tudomásul vennie cselekvésének korlátaikat, különösen akkor, ha személyiségének megfelelően választott pályát, tehát cselekvésre termett, erős akarattal rendelkezik, ambiciózus, vonzza a nagyság, és szenvedély, erős elkötelezettség, célratörés, kitartás mozgatja. A sikerhez azonban szemmértékre, valóságérzetre, mértéktartásra is szükség van. Kárt okoz, ha lehetőségeit rosszul ítéli meg, ha a lehetetlenre vállalkozik. Kárt okoz, ha túligéri magát, ha irracionális osztogatással kívánja fenntartani támogatottságát, és akkor is, ha a doktriner akarnoksága az engedetlenség felszításához, az intézmények szétzilálásához, végig nem vihető reformokhoz, káoszhoz vezet. Egyszóval, kárt okoz, ha akár így, akár úgy elveszti kormányzóképeségét, ígéreteivel, vállalásaival a tehetetlenségig korlátozza mozgásszabadságát. A sikeres kormányhoz ugyanis a hatalmi eszközök birtoklása nem elégséges, ahhoz mozgásterre, döntési szabadságra is szükség van.

Se nem populista, se nem reformata – így hangzana a címben feltett kérdésre a helyes válasz? Tetszetős lehetne, ha nem maradna nyitva egy kérdés: ha e kettő nem, akkor hát mi? Vajon nem az elemző hübrisze szólna-e belőlem, ha hűvös mértéktartást, szenvedélyektől való mentességet, tudományos megalapozottságot, az etikett szigorú betartását s efféléket ajánlanék a politikusoknak? Nem kívánnék-e ostobaságot, ha a politikusoktól azt várnám, hogy a fórumról a tudomány csarnokába, a szalonok, a baráti társaságok zárt világába húzódva végezzék feladatukat? A neveltségessé válástól való félelem, no meg mindaz, amit a politikáról tudok vagy tudni vélek, visszatart efféle bölcsességek hangoztatásától. Válaszom tehát: populizmus és reformataság a politikai cselekvés egészében, a kampányban és a kormányzásban egyaránt. Továbbá a mértéktartás itt is, amott is. Populizmus – amennyiben a szó azt jelenti, hogy az egyes ember és az állampolgári közösség érdekében kormányozni. És reformataság – amennyiben legjobb tudása alapján az a meggyőződése, hogy a változtatás az adott helyzetben, a rendelkezésre álló eszközökkel lehetséges, és a változást a valóságosan létező nép, az egyes ember és a közösség érdekei úgy kívánják. Értsenek ahhoz, hogy eladják magukat, ám ahhoz is, hogy jól kormányozzanak. Olyanféle politikusi magatartást javaslok, amelynek mibenlétét Eötvös politikai pályájának vége felé, hosszas töprengések után, saját sikereire és kudarcaira is reflektálva körvonalazott. Egyik ilyen, önkritikát, rezignációt és cselekvési készséget egyaránt eláruló passzusa így hangzik:

Platón azon óhajtságát fejezte ki, hogy az államokat bölcsek kormányozzák; napjainkban a bölcsek helyett sokan talán derék nemzetgazdászokat óhajtanának e célra, de én meg vagyok győződve, hogy azok s ezek e célra egyiránt alkalmatlanok. Nem kormányozhatja senki az embereket, ki azoknak érzéseiben és szenvedélyeiben legalább egy bizonyos pontig nem osztozik, s az úgynevezett nagy férfiak minden korban olyanokból váltak, kiknek felfogása a tömegnek felfogásától nem különbözött, s kik mint az általános tévedésnek vagy korlátoltságnak képviselői léptek fel. A tömeg szívesen vezetteteti magát, sőt mindig vezetőt keres, de csak azon irányban, melyben megindult. A vezető gyorsíthatja vagy mérsékelheti haladását, sőt lassanként megváltoztathatja irányát, de csak amennyiben e szándékot követő előtt eltakarhatja. Ki erre elég ildomossággal nem bír, az járjon magányosan. — Szabadon követni meggyőződésünket tetteinkben s minden nyilatkozatainkban, a legfőbb élvezet, melyet a férfi az életben találhat, de az ár, melyért ezt elérhetjük az, hogy a tömeg tapsairól s azon hatalomról, melyet sokaknak egyetértése ad, le tudjunk mondani. Valóban szabad s egzszersmind hatalmas is nem lehet senki e világon.

(EÖTVÖS József: *Vallomások és gondolatok*, szerk. Bényei Miklós, Magyar Helikon, Budapest, 1977, 654–655.)

A demokratikus politika valahogyan így működik. A liberális demokráciákban tényleg nem a bölcsek és nem is a „derék nemzetgazdászok” – és még folytathatnák hosszan a sort, hogy kik nem –, hanem politikusok kormányoznak. Hatalommal rendelkeznek, de éppen ezért nem teljesen szabadok. Hiszen hatalmuk sokak egyetértésétől, a tömegek tapsa viszont a kellő „ildomosságtól” függ. A cselekvéshez szükséges erő és a cselekvés korlátja ugyanonnan, a tömegek támogatásából származik. Ha szerencsénk van, olyan politikusok jutnak hatalomhoz, akik rendelkeznek a jó kormányzáshoz szükséges erényekkel és képességekkel, ismerik, érzik a politikai cselekvés természetét. Akik képesek a maguk számára a szükséges cselekvési szabadságot biztosítani, érzékelve egzszersmind korlátaikat is.

A jó politikus tehát tudja, hogy a kampány nem független a kormányzástól, kettős értelemben sem. Nem mondhat le a kampányról, mert tudja: a kormányzati pozíció megszerzéséhez semmi más, mint a többség megszerzése, a választási győzelem vezet. Eszébe sem jut, hogy más módon juthat a hatalomhoz, mint hogy kimegy a fórumra, s megküzd vetélytársaival. De ugyanakkor a küzdelem hevében sem felejt el, hogy a kormányzás nem függetlenedhet teljes mértékben a kampánytól, mivel a kormány mozgásterét, a változtatásra, javításra való képességét meghatározzák a kampány során összekovácsolódott támogatói kör sajátosságai, a mozgósítás során ébresztett várakozások. Egy valamire való politikusnak tisztában kell lennie ezekkel az összefüggésekkel. A *politikai ráció* az, ami egyrészt a politikust a kampányra kényszeríti, másrészt viszont a kampánynak, az ígéretésnek határt szab. Hiszen tudnia kell, hogy bármilyen jók is az elképzelései, a kormányzati eszközök birtoklása nélkül következménye azoknak nem lesz, és azt is, hogy hiába birtokolja ezeket az eszközöket, ha valójában nincs hatalma, mert nincs döntési szabadsága.

A háború túlságosan komoly dolog ahhoz, hogy a katonákra lehessen bízni – mondta volt Churchill, és igaza volt. Gondolom, a politikusok is tudják, hogy a választásnak is nagyobb a tétje annál, hogy kampányszakértőkre bízhatnák. Ha nem tudják, rosszul járnak. A kampány ugyanis nem korlátozódhat a vevő (a párt) és az eladó (az egyes elszigetelt egyén, a vokstulajdonos) alkudozására, magyarul: a voksok megvásárlásra. Egy pártnak, ha a demokratikus versengésben győzni, majd pedig kormányozni akar, meg kell tudnia oldani a választópolgárok politikai közösségé

szervezését, ami szükségképpen érték- és érületi közösség kell legyen. Értenie kell ahhoz, hogy az egyéni érdekeit követő, önző individuumot a közösség egésze iránt elkötelezettséget érző állampolgárrá változtassa, akit nem csupán az adomány köt pártjához, kormányához, hanem az elvek, az értékek közössége és a bizalom is.

A társadalom heterogenitása persze megszüntethetetlen. A társadalmi létezéshez valamilyen mértékű homogenitás viszont nélkülözhetetlen. Ne csodálkozzunk azon, ha egy zűrzavaros világban zűrzavaros az a retorika és zűrzavaros az a cselekvés is, amely a viszonylagos egységet megteremtheti. A politika – ezen belül a választási kampány – ilyen. De ennek ellenére mellőzhető.

Én azt feltételezem (vagy csupán remélem?), hogy a mostani kampányban is politikusok küzdenek. Ha jól látom, a politikusok nem is bízzák rá teljesen a kampányt – s ekként magukat – a marketingesekre, a kereskedelmi ügynökökre. Politizálnak is, nemcsak ígérgetnek. Kompetens politikusnak igyekeznek feltüntetni magukat, tábort szerveznek, az egyéni érdeken túlmutató igazodási pontokat, közösségi érdekeket és értékeket mutatnak fel, kapcsolatokat építenek, híveket toboroznak, képességeikről, alkalmasságukról igyekeznek meggyőzni a választókat. Azt ígérik, bizonygatják, hogy jobban kormányoznának, mint versenytársaik. Teszik tehát a dolgukat. Megszólítanak mindenkit, ebből következően sok nyelven beszélnek, ezért mondanak olyasmit, ami nem mindenkinek tetszik, beszélnek úgy is, hogy az nem mindenkit érint meg.

Személyesre fordítva a szót: nekem sok minden nem tetszik abból, ami elhangzik, sok minden inkább taszít, mintsem vonz abból, ami történik. De csak egy voksom van, tetszésem vagy nemtetszésem pontosan annyit ér, mint bármely más polgártársamé. És mi, egy országban élő emberek bizony sokfélék vagyunk. A választások napján fog elválni, hogy ki találta meg a többség agyához és szívéhez eljutó szavakat, beszédmódokat. A másnapján pedig az, hogyan tud kormányozni a politikus, akit a többség döntése a kormányrúdhhoz juttatott.

Nyomorúságos a kilátás? Ne csak szidalmazza a rendszert és egyes elemeit, a politikusokat és a népet, hanem álljon elő ötletével, aki tud jobb megoldásokat.

